

anar canviant aquella visió restringida i tancada que hi havia abans; foren els precursors de l'*aggiornamento* que un parell d'anys després de la mort de Breuil va preconitzar Joan XXIII des del Concili Vaticà II (amb un èxit dubtós, vistos els resultats quaranta anys després...). Però dins d'aquest apartat també hi ha visions dedicades a l'autenticitat de certs conjunts pintats, al cinema o al solutria, tot sempre dins les preocupacions intel·lectuals i socials del gran personatge que fou Breuil.

Cal agrair que el Dr. Ripoll Perelló ens hagi facilitat l'accés a aquest conjunt de textos que ens permeten il·luminar una part de la foscor del que queda darrere de nosaltres, massa sovint oblidat i sense el qual podem no entendre gaire el que avui és la prehistòria.

Josep M. Fullola i Pericot

LORBLANCHET, M.: *La grotte ornée de Pergouset (Saint-Géry, Lot), un sanctuaire secret paléolithique.* Documents d'Archéologie Française 85, ed. de la Maison des Sciences de l'Homme, París 2001, 188 p., 136 figs., 11 documents, resums en francès, anglès i espanyol.

El treball que ens presenta el prestigiós especialista en art paleolític Michel Lorblanchet és el fruit de deu anys de feina en una petita cova amb gravats de la zona de la vall del Lot, ben a prop de la famosa cova amb pintures de Pech-Merle.

Després de la descripció de la troballa, feta l'any 1964 per un grup d'espeleòlegs sensibles a l'art parietal, entrem en la descripció de la cavitat. Es tracta d'un tub de 190 m de llargada, bona part del qual s'ha de passar reptant. La presència d'aigua és abundant, ja que les crescudes del riu inunden la cova i la surgència interior també contribueix a aquest fet.

L'enfocament que Lorblanchet dóna al seu estudi passa per una primera part d'aproximacions interdisciplinars (pol·len, sedimentologia, antracologia, ictiologia, fins i tot restes humanes de la zona de l'entrada...) derivades dels sondeigs fets en diverses parts de la cova. De tota manera, els materials recuperats i les analítiques fetes ens parlen de fases finals de la prehistòria o posteriors i no ens aclareixen gaire les qüestions derivades de l'ocupació paleolítica.

Les diverses sales amb gravats paleolítics són objecte d'estudi aprofundit en els capítols següents.

Es fa una acurada descripció de totes les figures (153) gravades a les parets i el sostre de la cova, amb un predomini dels rens, els cavalls i les cabres salvatges. Les convencions de les reproduccions són molt clares i permeten una lectura fàcil de les figures en una excel·lent edició.

La precisió de l'estudi de Lorblanchet i els seus col·laboradors permet arribar a delicadeses com la reconstrucció de les diverses fases de dibuix d'un gran bisó de la sala III. A la figura 64 se'ns plantejgen aquests diversos moments de gravat de l'animal a partir de les superposicions observades a gran augment; no per clàssic, aquest recurs deixa de comprendre'ns quan podem anar veient, pas a pas, la idea prèvia del dibuixant i la seva plasmació, amb trets segurs i fermes, a la paret de la cova.

A més de les «clàssiques» figures d'animals, també tenim a Le Pergouset vagues figures humanes, tan imprecises com són sempre en l'art paleolític. Algunes presenten acefàlia, d'altres tan sols retraten part del cos humà, com les nombroses vulves identificades per Lorblanchet. Per acabar amb els sempre presents «motius estranys», cal esmentar els deu «monstres», és a dir, els elements que representen característiques de dos o més animals / persones diferents (cavalls amb coll allargat com de girafa, etc.). Un altre fet prou comú en moltes coves, l'aprofitament de relleus o altres elements naturals per esbossar-hi una figura, el tenim a Le Pergouset en forma de peix. En efecte, a la pàgina 140 se'ns mostra com la cornisa lateral d'una de les sales serveix per, afegint-hi un ull i quatre trets més, donar-nos una imatge d'un peix.

Pel que fa a l'aspecte cronològic de les representacions gravades, l'autor es troba amb el dilema que aquests darrers temps ha vingut afectant l'art rupestre paleolític, l'estil oposat a la datació radiocarbònica. Les dades de Chauvet han trasbalsat el tema fins a límits insospitats i ara, davant de qualsevol contradicció, no se sap ben bé cap on tirar. Aquí la qüestió estilística és ben clara, estil IV, Magdalenian, elements gravats tots que fan pensar en això. Però, per sort o per desgràcia de Lorblanchet, en un dels repeus de la cova es va trobar un carbó, segurament de torxa, que va donar una cronologia de 32.850±520 BP. Atès que a Le Pergouset només hi ha gravats, no és gaire difícil descartar la data com la que ens indica l'edat dels gravats, però el dubte es discuteix a bastament en el llibre; l'autor es decanta, lògicament, per la datació estilística, però el dubte i les justificacions que ens dóna són simptomàtiques de l'estat d'indecisió generalitzat que hi ha entre els estudiosos de l'art rupestre paleolític.

Un dels aspectes que m'ha semblat més interessant del llibre és la incidència de l'autor en l'abundància d'aigua a la cova, i la seva implicació en la realització de la decoració de la cavitat. L'experiència de Lorblanchet, ja amb molts anys de recerca i amb moltes coves pintades i gravades vistes en profunditat, l'ha portat a fixar-se en l'anòmala quantitat de jaciments decorats del Magdalenian que tenen relació amb llocs amb aigua abundant i circulant per l'interior de les coves. Esmenta, a més, una cova, la de Sainte-Eulalie, a la mateixa vall del Lot, on hi ha gravats magdalenians dins de la cavitat on hi ha un petit estany; ell ha pogut recollir encara la tradició local de portar els infants malalts a banyar-los en aquest estanyol interior per guarir-los. Lorblanchet conclou que l'aigua pren un paper destacat com a símbol en la mitologia paleolítica dels moments finals, dels magdalenians; per això la dualitat gravats rupestres en cova-cursos d'aigua o estanys interiors es reforça en aquests moments finipaleolítics.

Una de les conclusions finals que més ens ha cridat l'atenció, i que es reflecteix en el títol del llibre, és la de donar al santuari un caràcter secret. La dificultat d'entrada, l'estretor del pas i el fet de trobar el primer gravat a 80 metres de l'entrada fan pensar en un lloc poc freqüentat, on no hi podrien accedir més que individualment o en grups molt reduïts. La unitat d'estil advoca també per una acció individual i no gaire llarga en el temps; parlar d'una sola visita potser és exagerar, però en la visió de Lorblanchet es tractaria d'un santuari secret, un lloc on s'hi aniria a deixar gravats de significat ocult al grup, només accessibles a uns escassíssims iniciats.

Finalment l'autor gosa enquadrar el jaciment de Le Pergouset en el grup de Sainte-Eulalie, definit a la vall del Lot a partir de l'ascensió dels rens i de la desaparició dels mamuts; el dilatat treball de Lorblanchet a la zona li dona autoritat moral i científica per parlar d'aquestes agrupacions internes de les cavitats decorades de la zona. A més, també ens situa finalment la cronologia de la cova entre els 15.000 i els 12.000 anys BP, a partir tant dels paral·lelismes amb els altres jaciments del grup esmentat com del mateix estil dels gravats de Le Pergouset.

L'obra reuneix una darrera particularitat dins la sèrie dels DAF: es tracta de la primera monografia d'art paleolític que aquesta magnífica col·lecció accepta en el seu si, tota una garantia de qualitat i solvència del treball.

Josep M. Fullola i Pericot

CLOTTE, Jean y LEWIS-WILLIAMS, David: *Los chamanes de la prehistoria*. Ariel, Barcelona, 2001, 176 p. (Trad. Javier López Cachero).

Esta nueva edición de «Ariel prehistoria» nos presenta la traducción al castellano de *Les chamanes de la préhistoire* (1996). En esta obra, los investigadores Jean Clottes y David Lewis-Williams tienen el valor, según unos, y la desfachatez, según otros, de poner sobre la mesa de los debates científicos la revisión y actualización de una antigua y atractiva hipótesis interpretativa: el chamanismo en el arte paleolítico europeo. Este planteamiento combina una aproximación desde la neuropsicología, que nos muestra la manera con la que el ser humano reacciona ante el hecho universal que suponen los estados alterados de conciencia, y la etnología, que nos presenta las diferentes facetas culturales de este fenómeno neuropsicológico.

El libro puede considerarse dividido en dos partes. En la primera, los autores desarrollan su discurso a lo largo de cinco capítulos. Definen el concepto de chamanismo tal y como se utilizará a lo largo de la obra y describen las distintas etapas del trance; realizan una síntesis de las principales características del arte paleolítico; reflexionan sobre las distintas interpretaciones desarrolladas a lo largo de los cien años de estudios en la materia, y presentan su propuesta interpretativa sobre los elementos chamánicos que vislumbran en distintas pinturas y el espacio que las alberga. La segunda parte nos muestra las reacciones que las ideas expuestas en el libro han provocado en distintos autores.

Desde su aparición en francés, hace cinco años, *Les chamanes de la préhistoire* desencadenó una apasionada polémica que no ha llegado a su fin. Al parecer, la hipótesis expuesta ha debido desgarrar algunas fibras sensibles de parte del mundo académico de donde han surgido curiosas y sorprendentes reacciones que se recopilan en esta traducción.

En la exposición de la polémica se percibe un mundo verdaderamente funesto y falto de reflexión, donde la cólera de los «endiosados» rechaza la hipótesis por la vía de la descalificación y nos viene a recordar que la historia de la intolerancia se repite una y otra vez. Las críticas que se recopilan sobre el método empleado por los autores parecen encaminarse más hacia el ámbito personal que al profesional.

Jean Clottes y David Lewis-Williams definen el concepto de chamanismo del que parten para su planteamiento teórico y especifican los casos sobre los que han desarrollado sus explicaciones inter-